

PERSONĪBU NOZĪME LATVIJAS KERAMIKAS ATTĪSTĪBĀ 20. UN 21. GADSIMTĀ

Muzeju zinātniskā konference
Referātu tēžu krājums

I Latvijas muzeju keramikas kolekciju pētniecības aktualitāte

- 2 **Muzeju loma Latvijas keramikas mantojuma saglabāšanā, izpētē un tradīcijas tālāk nodošanā**
Agrita Ozola. Tukuma muzejs
- 5 **Podniecības tradīciju un keramikas priekšmetu dokumentēšana Pieminekļu valdes ekspedīcijās**
Anna Bartkeviča. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
- 7 **Mākslas zinātnieka Jāņa Pujāta (1925–1988) ieguldījums Latgales keramikas tradīciju aktualizēšanā**
Evija Vasilevska. Latgales Kultūrvēstures muzejs,
Latvijas Mākslas akadēmijas Latgales filiāle

II Izcilu keramiķu kolekcijas Latvijas muzejos

- 9 **Oskara Kalēja (1902–1993) devums Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja keramikas kolekcijas veidošanā**
Juzefa Unzule. Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs
- 11 **Keramikas kolekcija Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja krājumā**
Tekla Bekeša. Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs
- 13 **Latgales Kultūrvēstures muzeja Latgales keramikas kolekcijas komplektēšanas aspekti. Personību ieguldījums un devums kolekcijas komplektēšanā, apzināšanā un saglabāšanā**
Renāte Vancāne. Latgales Kultūrvēstures muzejs
- 15 **Cēsu Vēstures un mākslas muzeja mākslas keramikas kolekcija un tās pētniecība. Ieskats aktualitātēs: keramiķis Augusts Julla (1872–1958)**
Kristīne Gertnere-Celms. Cēsu Vēstures un mākslas muzejs
- 17 **Rucavas podnieku kolekcija Liepājas muzejā. Muzeja dibinātāja Jāņa Sudmaļa (1887–1984) un vēsturnieces Uļas Gintneres (1957–2024) ieguldījums tās dokumentēšanā**
Dace Kārkla. Liepājas muzejs

III Tukuma keramikas kolekcijas Latvijas muzejos

- 19 **Jāņa Krieva (1882–1948) un viņa podniecības (1926–1945) nozīme Tukuma keramikas tradīciju turpināšanā, izkopšanā**
Santa Silava. Tukuma muzejs
- 21 **Jāņa Krieva podniecības (1926–1945) darbi Tukuma muzeja krājumā**
Dace Valdmane, Dace Kleinhofa. Tukuma muzejs
- 23 **Jāņa Krieva darbnīcas keramika (1926–1945) Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājumā**
Elīna Guščika. Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

Eseja

- 25 **Podnieku darbnīcas un keramika 20. gadsimta 20.-30. gados – vai pamats 21. gadsimta izpratnei par tradicionālo keramiķi? Muzeju kolekciju pētniecības perspektīva**
Inese Sirica. Latvijas Mākslas akadēmija

Jāņa Krieva darbnīcā pēc 1933. gada darināti keramikas trauki. Fotografā: Līva Lielmane (precējusies Rācenāja). Tukuma muzeja krājums. TMNM 42431–42438, 12520,11536, 23054/5

Muzeju loma Latvijas keramikas mantojuma saglabāšanā, izpētē un tradīcijas tālāk nodošanā

Agrita Ozola

Tukuma muzejs, direktore /
Latvijas Kultūras akadēmija, lektore

agrita.ozola@tukumamuzejs.lv

Latvijas keramiķu darbi atrodami daudzos muzejos. Pētnieku un sabiedrības uzmanības lokā nonākusi un Latvijas kultūras kanonā iekļauta Latgales podniecība, mazāk pazīstams ir citu reģionu mantojums, meistari un to pētnieki. Latgales keramikas popularitāti 20. gadsimta otrajā pusē veicināja mākslas zinātnieks Jānis Pujāts (1925–1988), viņu pievērsties pētniecībai rosināja keramiķis Eduards Detlavs (1919–1992). Šī reģiona muzejos, piemēram, Latgales Kultūrvēstures muzejā, Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejā, Daugavpils

Novadpētniecības un mākslas muzejā ir arī skaitliski lielākās keramikas kolekcijas.

Podnieki aktīvi darbojās arī Vidzemē, Sēlijā, Zemgalē un Kurzemē un arī šo kultūrvēsturisko zemju muzejos ir keramikas kolekcijas, tomēr tām nav pievērsta tik liela uzmanība kā Latgales keramikai. Ārpus Latvijas jau 20. gs. sākumā ievēribu guva Vidzemes podnieka Jēkaba Drandas (1853–1915) mākslinieciski spilgtie darbi. Viens no viņa panākumiem bija sudraba godalga Starptautiskās mākslas un mājrūpniecības izstādē Milānā 1906. gadā. Pie viņa mācījušies daudzi, tostarp mākslinieks Ansis Cīrulis (1883–1942), kas izstādēs Latvijā un ārpus tās piedalījies no 1907. gada un ar savu darbību sekmējis savdabīgā latviskā izteiksmes veida meklējumus lietišķajā mākslā. Vidzemes podniecību apzināšanā jau 20. gadsimta sākumā aktīvi darbojās pirmais akadēmiski izglītotais keramiķis Augusts Julla (1872–1958).

20. gadsimta trīsdesmitajos gados starptautisku atpazīstamību ieguva Latgales podnieki: Andrejs Paulāns (1896–1973) un Polikarps Vilcāns (1894–1969), kas piedalījās Vispasaules mākslas un tehnisko sasniegumu izstādē Parīzē 1937. gadā. Viņu darbus

šai izstādei izvēlējās mākslinieks un Valsts vēsturiskā muzeja Daugavpils nodaļas pārzinis Oskars Kalējs (1902–1993). Šajā izstādē panākumus guva arī Rucavas podnieks Kārlis Ādolfs Volgemūts (1887–1957) ar savām zara krūzēm. Pēc gada starptautiskajā mākslas amatniecības izstādē Berlīnē ievēribu guva tukumnieks Jānis Krievs (1882–1948). Šo podnieku darbi ir nonākuši arī citu valstu muzejos, piemēram, Īrijas Nacionālajā muzejā.

Tukuma muzeja krājumā ir nozīmīga Tukuma keramikas kolekcija, kurā īpaši izceļas J. Krieva podniecības (1926–1945) un šīs podniecības tradīciju turpinātāju darinājumi. Viņu darbi glabājas ne tikai Tukuma muzejā, bet arī Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā un citviet.

Tukums starpkaru periodā ir dēvēts par keramikas, mākslas un dārzu pilsētu. Amatniecības kameras meistara J. Krieva podniecības ražojumi kļuva par pilsētas vizītkarti. Uz citu Latvijas podnieku fona šīs podniecības produkcija izceļas ar trauku formu, dekoratīvo gravējumu un dzidrajām, piesātinātajām glazūrām. Pats meistars ļoti daudz laika veltīja tehnoloģiskā procesa uzlabošanai, īpaši – izejvielu kvalitātei un eksperimentiem ar glazūrām. Māksliniecisks pusi viņš uzticēja savai dzīvesbiedrei Olgai Krievai (1891–1963, dz. Cīrule) un Latvijas Mākslas akadēmiju beigušajam gleznotājam Ansim Artumam (1908–1997), kurš visu mūžu strādāja kā gravētājs. Īslaicīgi podniecībā strādāja arī mākslinieks Arturs Lapiņš (1911–1983). Tiek uzskatīts, ka, pateicoties viņam, podniecība turpināja darbību arī padomju laikā, turklāt J. Krievs 1946. gadā uzņēmts Mākslinieku savienībā.

Pēc Otrā pasaules kara uz J. Krieva podniecības bāzes tapa kombināta "Māksla" Tukuma cehs (1945–1953), ko vadīja pats J. Krievs, vēlāk – viņa audžudēls Augusts Krievs (1908–1990), kas muzejam dāvinājis arī gana daudz priekšmetu. 20. gadsimta vidū J. Krieva podniecībā attīstīto dekoratīvās keramikas tradīciju uzturēja Tukuma rajona rūpkombināta keramikas ceha (1954–2001) darbinieki, no kuriem lielākā daļa ir ieguvuši Tautas daiļamata meistara nosaukumu, un dāvinājuši savus darbus muzejam.

Tukuma muzeja interesi par keramikas tradīciju

savulaik rosināja galvenās krājuma glabātājas Annas Rumbas (1941–2017) aktīvā sadarbība ar A. Krievu un citiem keramikas cehā strādājošajiem Tautas daiļamata meistariem. Ar Eduarda Detlava atbalstu viņai izdevās identificēt daudzu Tukuma podnieku vārdus. A. Rumba sagatavoja pirmo keramikas kolekcijas katalogu "Pasaka izaug no ripas un māla" (Tukuma muzejs, 1988), kas jau daudzus gadus kalpo kā rokasgrāmata muzeju darbiniekiem priekšmetu identificēšanai. Viņas veikums pamudināja pamatīgāk iedziļināties vēsturē un keramikas tradīcijas tālāk nodošanas praksei, iedrošinot izteikt pieņēmumu, ka J. Krievs kā Tukuma podnieku skolas pārstāvis ir drosmīgi eksperimentējis un virzījis to dekoratīvās keramikas un mākslas amatniecības virzienā.

Tradīcijas tālāk nodošana ir viens no aktuālākajiem jautājumiem mūsdienās. J. Krieva skološanās sākuma periods ir visai tradicionāls. Viņš 1899. gadā kļuvis par cunftes podniekmeistara Aleksandra Postnieka (1883–1939?) mācekli un apguvis amata prasmes viņa darbnīcā Lielajā ielā. Šis podnieks pats apguvis amatu pie cita ievērojama tukumnieka Roberta Eduarda Reisa (dzīves dati nav zināmi), kam 19. gadsimta vidū piederēja viena no vecākajām darbnīcām pilsētā. Tieši Reisa podniecību Vecmoku ielā (tagad Talsu iela 20) pēc vanderzeļļa gaitām Dienvidkurzemē, Pirmā pasaules kara laika klejojumiem Krievijā un darba pie Tukuma podniekiem: Ludviga Gasnera, Ivana Jukmenčuka, Otto Cimma, ieguva J. Krievs. Pie A. Postnieka amatu apguva arī Fricis Riekstiņš (1888–1966), kas pazīstams kā izcils formas meistars.

Pieminēto Tukuma podnieku darbība nav detalizēti pētīta, viņu darinājumi nav identificēti. Daudz plašāka informācija iegūta par J. Krieva darba turpinātājiem, Tautas daiļamata meistariem. J. Krievs papildinājās pie Liepājas apkārtnes meistariem, savukārt viņa darba turpinātāji, piemēram, Augusts Krievs un Fricis Riekstiņš ievadīja darbā Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas absolventus: Spulgu Lodziņu (1934, dzim. Krūmiņa), Austru Dakstiņu (1935, dzim. Ābols). Šī sakritība rosināja interesi par Dienvidkurzemes podniekiem, kuru mantojuma izcelšanā nozīmīga ir Liepājas muzeja dibinātāja Jāņa Sudmaļa (1887–1984) darbība. Viņa rosināta

Uļa Gintnere (1957–2024) pievērsās Rucavas jeb Paurupes podnieku mantojumam. Vairāku ekspedīciju un aktīva pētniecības darba rezultātā tapusi ievērības cienīga keramikas kolekcija un ekspozīcija Liepājas muzejā.

Pētot Tukuma keramiku, neviļus ir radies jautājums par tās vietu Kurzemes keramikas tradīcijā un Latvijas kopainā. Tāpēc Tukuma muzejs aicināja citus Latvijas muzejus sadarboties, lai labāk apjaustu keramikas mantojumu un tā nozīmi mūsdienu kultūrtelpā, lai izceltu īpašās personības un novērtētu viņu ieguldījumu un lai pievērstu sabiedrības uzmanību muzeju krātuvēs esošajām keramikas kolekcijām, kam ir potenciāls iedvesmot jauniem izaicinājumiem un rosināt jaunus keramiķus meklēt inovatīvas pieejas tradīciju interpretācijā.

Tukuma muzeja virsuzdevums ir saglabāt un pētīt kultūras mantojumu, lai veidotu izpratni par kultūras daudzveidību, īpašajām mākslas vērtībām un tradīcijām, izceltu savdabību citu novadu kontekstā un veicinātu lepnumu. Arī citiem Latvijas muzejiem, kas glabā keramikas kolekcijas,

rūp ne tikai atsevišķu, raksturīgu vai unikālu priekšmetu saglabāšana un parādīšana plašākai sabiedrībai, bet arī šīs tradīcijas tālāknodošana un attīstība. Zinātniskajā konferencē “Personību nozīme Latvijas keramikas attīstībā 20. un 21. gadsimtā” piedalās Cēsu vēstures un mākslas muzeja, Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja, Latgales Kultūrvēstures muzeja, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Liepājas muzeja, Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja un Tukuma muzeja pārstāvji un šoreiz pievērsas tieši muzeju kolekcijām un personībām, kas veicinājušas to izveidi un atpazīstamību.

Katra konferences tēžu krājumā iekļautā tēma paplašina priekšstatu par muzeju bagātībām un iezīmē plašāku pētījumu loku par personību lomu keramikas tradīcijas attīstībā Latvijas tautas mākslas kontekstā. Prezentējot Latvijas muzeju keramikas kolekcijas plašākai sabiedrībai, muzeji sniedz savu ieguldījumu Latvijas kultūrvēsturisko vērtību izcelšanā un potenciāla plašākā apjaušanā.

Agrita Ozola

Tukuma muzeja direktore kopš 1987. gada. Izglītība: Maģistra grāds vēsturē un vides zinātnēs, pabeigusi doktorantūras studijas (2003). Lektore Latvijas Kultūras akadēmijā kopš 2001. gadā, kur docē muzeja darba organizācijas un muzejpedagoģijas kursus. Darbojas kā pasniedzēja muzeju darbinieku tālākizglītībasursos muzeju darba organizācijas, izstāžu veidošanas un muzejpedagoģijas tēmās. Sešu grāmatu autore un desmit grāmatu līdzautore, vairāku publikāciju par muzeju darba tēmām autore.

Cukurtrauki un māla svilpītes. Autors: Jānis Melngalvis (Melgalvis), Kuldīgas apriņķa Kursīšu pagasta "Dūmiķos". 20. gs. sākums. Fotogrāfs: Jānis Puķītis. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Podniecības tradīciju un keramikas priekšmetu dokumentēšana Pieminēkļu valdes ekspedīcijās

Anna Bartkeviča

Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Etnogrāfijas nodaļas Keramikas kolekcijas krājuma glabātāja

anna.bartkevica@lnvm.lv

Izglītības ministrijas pakļautībā esošā Pieminēkļu valde (PV) bija pirmā kultūras pieminēkļu aizsardzības institūcija Latvijā, kas sistemātiski dokumentēja tradicionālo dzīvesveidu un veica arī daudzveidīgu etnogrāfisku priekšmetu kolekcionēšanu. PV darbojās no 1923. līdz pat 1944. gadam. Līdz 1931. gadam tika sarīkotas 14, bet pēc 1940. gada vēl 7 etnogrāfiskās pieminēkļu apzināšanas ekspedīcijas dažādās Latvijas vietās. Daļa no PV ekspedīciju materiāliem (instrukcijas,

anketas, fotonegatīvi, iegūtie priekšmeti u.c.) glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzejā (LNVM). Kā galvenā izpētes metode šī pētījuma tapšanā ir LNVM Etnogrāfijas nodaļas Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcijā esošo Pieminēkļu valdes ekspedīciju materiālu analīze.

Veiksmīgākai ekspedīciju norisei tika izstrādāts metodiskais materiāls – pieminēkļu apzināšanas un reģistrēšanas instrukcijas. To mērķis bija palīdzēt ekspedīcijas dalībniekiem, kuriem bieži vien trūka iepriekšējās pieredzes etnogrāfisko ekspedīciju veikšanai, precīzāk un sistemātiskāk fiksēt kultūrvēsturisko mantojumu. Sākotnēji instrukcijas bija mazāk detalizētas, tie bija vairāk vispārināti norādījumi par senu kultūras pieminēkļu, īpaši celtņu apsekošanu, tādēļ keramikai tika pievērsta salīdzinoši mazāka vērība, bet laika gaitā keramikas tematika ieņēma ar vien lielāku nozīmi ekspedīciju saturā.

Visplašāk keramikas tēma fiksēta Latgales ekspedīciju laikā (vairāk nekā puse no kopējā materiālu apjoma par keramiku), jo Latgalē podniecība, salīdzinot ar citiem Latvijas novadiem,

bija vairāk pārstāvēta. Tomēr arī citviet ekspedīcijās iegūtie materiāli par keramikas tēmu apliecina, ka podniecība ieņēmusi nozīmīgu vietu tautas amatniecībā un sadzīvē.

Pieminekļu valdes ekspedīcijās iegūtie materiāli par keramikas tēmu atspoguļo daudzveidīgas ziņas – gan par jautājumiem, kas saistīti ar tradicionālo kultūru, piemēram, māla iegūšana, keramikas darināšanas tehnikas, priekšmetu tirgošana un lietošana, gan par jautājumiem, kas saistīti ar aktuālajām

vēsturiskajām norisēm, piemēram, par Otrā pasaules kara ietekmi un kultūras mantojuma saglabāšanu un PV ekspedīciju norisi kara gados.

Kopumā ekspedīciju materiālos redzamā tendence ir priekšmetu autorības trūkums un precīza datējuma neesamība, kas ir arī tālākas pētniecības virziens, jo bieži vien ekspedīcijās aptaujātie cilvēki nezināja vai neatcerējās, kas un kad ir darinājis viņu īpašumā esošos priekšmetus.

Anna Bartkeviča

Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā strādā kopš 2017. gada. Šobrīd Etnogrāfijas nodaļas keramikas kolekcijas glabātāja. Līdzautore grāmatai “Kamēr vēl laiks. Fotoetnogrāfijas sākums Latvijā” (2023). Studē Latvijas Kultūras akadēmijā kultūras socioloģiju un studiju ietvaros pēta muzeju un to apmeklētāju mijiedarbību, interesē etnogrāfija.

Latgales keramikas ekspozīcija Maskavā. 1982. gads. Fotogrāfs: Aleksandrs Bondarenko. Latgales kultūrvēstures muzeja krājums

Mākslas zinātnieka Jāņa Pujāta (1925–1988) ieguldījums Latgales keramikas tradīciju aktualizēšanā

Evija Vasilevska

Latgales Kultūrvēstures muzejs, Andreja Paulāna Tautas
lietišķās mākslas studijas vadītāja/ Latvijas Mākslas
akadēmijas Latgales filiāle, mākslas vēstures lektore

evijavasilevska@inbox.lv

Mākslas zinātnieka Jāņa Pujāta personība Latgalē ir
labi zināma visiem profesionāļiem, kuri interesējas
par kultūru, vēsturi, mākslu vai Latgales keramiku. Ir
daudzkārt publicēti vai pārpublishēti nozīmīgākie fakti
par šī cilvēka lomu Latgales vērtību popularizēšanā.
Tomēr lielākā daļa J. Pujāta personīgā arhīva
materiālu, noteiktas darbības apliecinājoši dokumenti
atrodas Rīgā dažādos arhīvos. Tie līdz šim ir maz
pētīti un tikpat kā nemaz nav publicēti vai apkopoti.
Ir cilvēki, kuri ir sastapuši J. Pujātu dzīvē, bet viņu

atmiņas un pieredze nav dokumentētas, nav arī
līdz šim mēģināts pētīt un izanalizēt mākslas
zinātnieka neredzamo darbu (izstāžu sagatavošana,
sarakste, keramikas dienu sagatavošanas darbi)
nozīmīgu mākslas notikumu realizācijā. Nav līdz
šim veikta subjektīvo un objektīvo faktu analīze
par noteiktiem mākslas zinātnieka dzīves posmiem,
valdošās varas un Latgales keramiķu attieksmes
maiņa pirms un pēc Latgales kultūras nedēļas
vai Latgales keramikas izstādes Vissavienības
mākslinieku savienības Centrālajā mākslinieku namā
Maskavā 1982. gadā. Gatavojot konferencēi tēmu,
referāta autore mēģināja iespēju robežās strukturēt
pētāmo materiālu, lai varētu atspoguļot būtiskākos
pieturas punktus J. Pujāta darbā Latgales keramikas
aktualizēšanā.

Nozīmīgu informāciju par J. Pujāta devumu Latgales
keramikas jomā sniedz dažādi periodiskie izdevumi,
kuros autors regulāri atspoguļoja aktuālāko
informāciju par Latgales keramikas norisēm, izstāžu
darbību, atsevišķu autoru daiļrades raksturojumu un
šie materiāli ir pieejami interesentiem vietnē [www.
periodika.lv](http://www.periodika.lv). Tomēr tā ir tikai redzamā aktivitāšu daļa.
Latgales Kultūrvēstures muzeja krājumā glabājas

daudz dokumenti: vēstuļu, manuskriptu, dokumentu melnrakstu, kuri satur nozīmīgu informāciju par daudzu vēsturisko notikumu patieso norisi. Tie nav publicēti un dažādu iemeslu dēļ (galvenokārt, ētisku) tos arī publicēt nevajadzētu, tomēr tas ir nozīmīgs materiāls secinājumu izdarīšanai. Saturiski bagāti ir Andreja Paulāna Tautas lietišķās mākslas studijas sanāksmju protokoli, kuri sniedz informāciju par keramiķu kopienas iekšējo struktūru, komunikāciju, J. Pujāta lomu noteiktu procesu virzīšanā. Latvijas Mākslas akadēmijas Informācijas centra materiāli palīdz izprast pedagoģiskās darbības aspektus Latvijas PSR Valsts Mākslas akadēmijā, valdošās varas attieksmes veidošanās priekšnoteikumus un sniedz arī atbildi par izstādes norises gaitu Maskavā 1982. gadā. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas valsts arhīvā esošie dokumenti par J. Pujātu ir ļoti apjomīgi gan daudzuma ziņā, gan saturiski un to

rūpīgai analīzei ir nepieciešams daudz laika. Tur ir plašs materiāls par izstādes sagatavošanas procesu Vissavienības mākslinieku savienības Centrālajā mākslinieku namā Maskavā, Starptautiskā mākslas zinātnieku simpozija laikā. Laikabiedru atmiņas nereti ir emocionāli piepildītas, tomēr visbiežāk ir jāvērtē kritiski un tikai salīdzinot ar notikumu vēsturi vai citiem faktiem, var iegūt objektīvu skatījumu.

Tēmas izpētes gaitā autore nonāca pie secinājuma, ka bieži vien, ņemot vērā mākslas zinātnieka plašo paziņu loku, interešu daudzveidību, aktīvās darbības plašumu, ir jāapzina arī J. Pujāta laikabiedru, draugu un iesaistīto darba kolēģu materiāli par noteiktiem vēstures posmiem vai aktivitātēm. Pētāmā materiāla apjoms un arī saturs ir pamats nopietnam izdevumam par J. Pujātu, kura gatavošana varētu aktualizēties sakarā ar šīs personības simtgadi 2025. gadā.

Evija Vasilevska

Beigusi Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas zinātnes un teorijas nodaļu, ieguvusi mākslas maģistra grādu. Vada Andreja Paulāna Tautas lietišķās mākslas studiju Latgales Kultūrvēstures muzejā (no 2010) un organizē zinātniski pētnieciskas konferences par aktuāliem jautājumiem lietišķajā mākslā Latgales Podnieku dienu laikā. Grāmatas autore par podnieku Evaldu Vasilevski (1953–2018). Vada keramikas nodarbības Kaunatas vidusskolā 1.–4. klašu skolēniem, lasa lekcijas mākslas vēsturē Latvijas Mākslas akadēmijas Latgales filiālē un Daugavpils Universitātē, uzstājas ar priekšlasījumiem par Latgales keramiku.

Silajāņu keramika no Oskara Kalēja kolekcijas. 1930. gads. Fotografārs: Juzefa Unzule. Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja krājums. DNMM 1437, 1439, 8751, 8868, 1930

Oskars Kalējs (1902–1993) un Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja keramikas kolekcijas veidošana

Juzefa Unzule

Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs, krājuma glabātāja

juzefa.unzule@daugavpils.lv

Keramikas krājums ir ne tikai vērtīgs mākslas un amatniecības mantojums, bet arī atspoguļo reģiona vēsturi tā dažādībā un attīstībā. Skolotājs, mākslinieks un senvēstures pētnieks Oskars Kalējs bija viens no pirmajiem, kas radīja sapratni par Latgales keramiku kā vienu no izcilākajiem tautas mākslas fenomeniem Latvijas kultūrā. Viņš pārcēlās uz dzīvi Daugavpilī pēc toreizējā izglītības ministra Ata Ķeniņa (1874–1961) aicinājuma. Jau 1933. gadā

Daugavpils valsts skolotāju institūta vēstures kabinetā ar viņa gādību atklāja Dienvidlatgales tautas mākslas izstādi, kurā bija aplūkojami gandrīz 900 priekšmeti no 19 pagastiem, arī keramika. Būtisku pagrieziena punktu iezīmēja novada podnieku dalība Vispasaules mākslas un tehnisko sasniegumu izstādē Parīzē 1937. gadā (Franču val: Exposition Internationale des Arts et des Techniques appliqués à la vie moderne), iegūta atzinība un zelta medaļas. Tieši O. Kalējs atlasīja podnieku darbus izstādei un vēlāk ar lepnumu paziņoja, ka vīstalantīgākie tautas meistari: Andrejs Paulāns (1896–1973) un Polikarps Vilcāns (1894–1969) ir pelnijuši pieminēkli. 1937. gada oktobrī O. Kalējs kļuva par Valsts Vēsturiskā muzeja Daugavpils nodaļas pārzini. Telpas Saules ielā 5/7 muzejam atvēlēja pašvaldība, finansiāli atbalstīja arī Latvijas Kultūras fonds. Pirmo ekspozīciju svinīga atklāja 1938. gada 30. maijā. Muzejā bija trīs nodaļas: senvēstures, mākslas un etnogrāfijas, kurā bija arī plaša keramikas kolekcija.

1940. gada 9. jūnijā, Latgales Dziesmu svētku priekšvakarā, atklāja paplašināto ekspozīciju. 1944. gadā, tuvojoties karadarbībai, viņš mēģināja

nosargāt muzeja priekšmetus, lūdzot cilvēkus savās mājās paslēpt vērtīgāko. Pārziņa arests pārtrauca muzeja darbību. Kad O. Kalējs pēc Gulagā pavadītiem gadiem atgriezās dzimtenē (1958), viņam tika liegta iespēja piedalīties mākslas, pētniecības un sabiedriskajos procesos.

1945. gada 2. maijā muzeja inventarizācijas aktā uzskaitīti 179 Latgales keramikas priekšmeti, pārsvarā Silajāņu podnieku darbi. Tie vēlāk pakāpeniski iekļauti Daugavpils Novadpētniecības

un mākslas muzeja krājumā. Keramikas kolekcijas veidošanu aktivizēja Silajāņu keramiķis Staņislavs Vilcāns (1918–2001), kas pārcēlās uz dzīvi Daugavpilī 1957. gadā. Muzeja paspārnē 1980. gadā izveidojās keramikas studija "Latgale". Šobrīd muzeja krājumā ir vairāk nekā 1000 keramikas vienumu no visas Latgales, kas veicina izpratni par keramiku kā mākslas formu, ar tai piemītošajām unikālajām īpašībām un nozīmi kultūras kontekstā.

Juzefa Unzule

Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja krājuma glabātāja (no 1991). Ieguvusi augstāko izglītību Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā (1986). Veidojusi vairākas muzeja krājuma izstādes, tostarp keramikas tēmai veltītas. Autore izstādei "Māla gravitācija" (2023). Interesē krājuma komplektēšanas un pētniecības jautājumi. Regulāri pilnveido profesionālās zināšanas tālākizglītībasursos, piemēram, Latvijas Kultūras akadēmijā par tēmu "Darbs ar muzeju krājumu" (2022).

Polikarpa Čerņavska keramika. Silvijas Berezovskas fotomontāža uz meistara ripas. 2013. gads. Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja krājums

Keramikas kolekcija Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja krājumā

Tekla Bekeša

Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs, vadītāja

muzejs@preili.lv

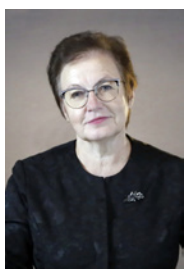
Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja keramikas kolekcijā var nošķirt divas daļas: senāko veido Polikarpa Čerņavska (1923–1997) un Preiļu keramiķu kopa, bet jauniegūtā ir Latgales akvarelista Jāņa Undas (1928–2000) keramikas vākums. Muzeja kolekcijā pavisam ir 471 priekšmets. Kopš muzeja dibināšana 1985. gadā, P. Čerņavskis rūpējās par Silajāņu keramikas tradīciju saglabāšanu un aktīvi iesaistījās tās kolekcijas komplektēšanā. Pēc viņa ieteikuma muzeja speciālisti devās ekspedīcijās uz Silajāņu pagasta Jurišu un Babru sādžām, no kurienes kolekcijā ir senākie P. Čerņavska trauki.

Pēc Otrā pasaules kara draudēja pārtrūkt

gadsimtiem ilgā Silajāņu keramikas tradīcija un P. Čerņavska loma tās saglabāšanā un attīstīšanā bija izšķiroša. Viņš bija personība ar milzīgu iespaidu uz novada kultūras dzīvi, kas nesa Latgales keramikas vārdu ārpus valsts robežām. Izkopdams keramikas prasmes mūža garumā, P. Čerņavskis sasniedza augstu meistarību un piedalījās daudzās vietējās un starptautiskās izstādēs, veicinot Latgales keramikas atpazīstamību. 1996. gadā spožais sniegums vainagojies ar Triju Zvaigžņu ordeni. P. Čerņavska domas par savu un citu keramiķu darbiem atklājas muzeja krājumā saglabātajos rokrakstos: "Autobiogrāfija", "Manas atmiņas par Latgales kultūras nedēļu 1958. g. 7.–13. decembris", "Par tradīciju saglabāšanu", "Silajāņu keramika", sarakste ar Emila Melngaiļa Tautas mākslas nama lietišķās un tēlotājas mākslas sektoru u.c. Daļa no tiem 2017. gadā iekļauti grāmatā "Līgsmības koki", tajā pirmo reizi publicēts arī mākslas zinātnieces Veronikas Kučinskas (1929–2016) manuskripts "Polikarps Čerņavskis. Keramika", kas ir plašākais pētījums par keramikas meistarību. Personība P. Čerņavskis turpina dzīvot muzeja izveidotajā ekspozīcijā "Mūžs virpas aplots", kas apliecina meistara darbu iekļaušanos Eiropas tautu kultūras kontekstā.

Šobrīd muzeja izaicinājums ir saņemtais lielapjoma dāvinājums, kurā iekļaujas Jāņa Undas akvareļi, skices un 163 keramikas priekšmeti no Andreja Paulāna un Polikarpa Vilcāna ceļiem. Iespējams, pētīt šo kolekciju, jāmeklē kopsakarības ar mākslinieka akvareļiem, kas veltīti Latgales kultūrainavai.

Kā Silajāņu keramikas tradīcijas turpinājumā un kopainā iekļaujas mūsdienu keramiķis Raivo Andersons? Jautājums, uz kuru jāmeklē atbilde. 21. gs. pētnieciskā darba uzdevums.

Tekla Bekeša

Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja dibinātāja (1985) un vadītāja. Izglītība: Humanitāro zinātņu bakalaura grāds vēsturē un profesionālais maģistra grāds personāla vadībā. Profesionālā interese saistīta ar personību lomu dažādos vēstures periodos un notikumos. Nozīmīgs veikums ir Silajāņu keramikas vecmeistara Polikarpa Čerņavskas kolekcijas veidošana un viņa darbības izpēte. Autore ekspozīcijas “Polikarps Čerņavskis – meistars un personība” zinātniskajai koncepcijai (2001).

Latgales Kultūrvēstures muzeja ekspozīcija "Māla un uguns pārvērtību radīts brīnums". Fotogrāfs: Aleksandrs Bondarenko

Latgales Kultūrvēstures muzeja Latgales keramikas kolekcijas komplektēšanas aspekti. Personību ieguldījums un devums kolekcijas komplektēšanā, apzināšanā un saglabāšanā

Renāte Vancāne

Latgales Kultūrvēstures muzejs,
galvenā krājuma glabātāja

renate.vancane@rezekne.lv

Latgales Kultūrvēstures muzejs ir sava priekšteča – Latgales centrālā muzeja (dibināts 1937. gadā) misijas pārmantotājs. Otrais pasaules karš izdara neatgriezeniskas korekcijas ne tikai Rēzeknes pilsētvides arhitektūrā, bet arī muzeja pastāvēšanā.

Kara laikā muzeja krājuma priekšmeti iet bojā vai pazūd. Tādēļ kā neatbildēts jautājums pastāv – vai Latgales centrālā muzeja krājumā bija arī Latgales podnieku darinājumi?

Kopš 1959. gada Latgales centrālā muzeja vēsturiskajā ēkā savu darbību uzsāk Rēzeknes novadpētniecības muzejs, kas 1990. gadā pārdēvēts par Latgales Kultūrvēstures muzeju. Kā viens no muzeja zīmoliem ir Latgales keramikas kolekcija, ieņemot nozīmīgu vietu pasaules mēroga kultūras mantojuma laukā. Kolekcijā pārstāvēti vairāk nekā 150 autori ar nepilniem trim tūkstošiem darbu.

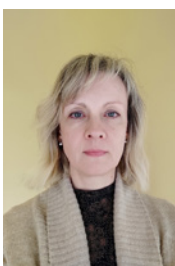
Pētot muzeja krājuma priekšmetu pieņemšanas dokumentāciju, kas ir viena no induktīvās izpētes pētniecības pieejām, var secināt, ka sistemātisks darbs pie Latgales keramikas kolekcijas komplektēšanas sākas ar 1960. gadu. Nozīmīgu lomu spēlēja mākslas zinātnieks Jānis Pujāts (1925–1988). Pēc vairāku tā laika muzeja darbinieku atmiņām, var secināt, ka pateicoties J. Pujāta lasītajām lekcijām Rēzeknē 20. gs. 70. gados Tautas mākslas universitātes lietīšķās mākslas filiālē, muzeja speciālisti gūst lielāku izpratni par Latgales keramikas unikalitāti kā izcilu tautas mākslas vērtību, kā arī iepazīst Latgales podniekus.

Kā atzīst kādreizējā ilggadējā Latgales Kultūrvēstures muzeja krājuma glabātāja Silvija Ribakova, tad zināšanas, kuras savulaik ieguva J. Pujāta vadītās Tautas universitātes kursā un praktiskās iemaņas, kādu laiku strādājot Ražošanas apvienības "Latvijas keramika" Tūmužu cehā, palīdzēja darbā pie sistemātiskas Latgales keramikas kolekcijas komplektēšanas muzejā, jo labi pazina gan māla plastiskumu, gan formu izteiksmes valodu.

Muzeja pastāvēšanas 65 gadu laikā kā Latgales keramikas komplektēšanas avoti minami gan

ekspedīciju laikā iegūtie podi, gan pirkumi no keramiķiem, gan arī dāvinājumi no pašiem podniekiem. Kā nozīmīgu lomu metodiskajā darbā un dialogā starp muzeju un podniekiem var minēt muzeja paspārnē darbošos, mākslas zinātnieces Evijas Vasilevskas vadīto Andreja Paulāna Tautas lietišķās mākslas studiju.

Latgales Kultūrvēstures muzejs Latgales keramikas kolekciju veido apzināti tā, lai tās priekšmetu klāsts sniegtu visaptverošu skatījumu par šīs tautas mākslas nozares vērtībām.

Renāte Vancāne

Latgales Kultūrvēstures muzejā strādā kopš 2004. gada. Bijusi krājuma nodaļas vadītāja, no 2012. gada ir galvenā krājuma glabātāja. Vadījusi vairākus projektus par Latgales keramikas komplektēšanu muzeja krājumā un kolekcijas priekšmetu restaurāciju. Aktīvi līdzdarbojusies muzeja ekspozīcijas "Māla un uguns pārvērtību radīts brīnums" koncepcijas izstrādē.

Augusta Jullas darināta vāze. 1912. gads. Cēsu Vēstures un mākslas muzejs. CM 17239

Cēsu Vēstures un mākslas muzeja mākslas keramikas kolekcija un tās pētniecība. Ieskats aktualitātēs: keramiķis Augusts Julla (1872–1958)

Kristīne Gertnere-Celma

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, vēsturniece

kristine.celma@cesis.lv

Cēsu Vēstures un mākslas muzeja mākslas keramikas kolekcija hronoloģiski aptver laiku no 19. gadsimta beigām līdz 21. gadsimta sākumam un tajā iekļauto darbu meistari pārstāv visu Vidzemes reģionu, ietverot gan Cēsu novada nozīmīgākos keramiķus (Jēkabs Baltauss (1839–1905) no Vecpiebalgas, Jānis Bāliņš (1888–1970) no Zosēniem, Jānis Ieviņš (1885–1961) no Cēsīm), gan pasaules atpazīstamību ieguvušo Jēkabu Drandu (1853–1915).

Mākslas keramikas izpēte Cēsu muzejā līdz šim

ir bijusi tieši saistīta ar izstāžu darbību. Arī 2022. gadā Kristīnes Gertneres-Celmas sāktais darbs pie mākslinieka Augusta Jullas 150. gadskārtas izstādes rosināja vēlreiz pārskatīt muzeja keramikas kolekciju, šoreiz uzmanību veltot tieši A. Jullas darbiem.

Sadarbībā ar Liepas pagasta novadpētnieku Aivaru Vilni izveidotas divas izstādes un apkopota līdz šim nepētītā mākslinieka biogrāfija, kas atklāj nepelnīti aizmirstu Augusta Jullas devumu Latvijas lietīšķās mākslas attīstībā: 20. gadsimta sākumā, apstaigājot Vidzemes amatnieku sētas, A. Julla pētīja amatnieku darba paņēmienus un paražas, zīmēja ražošanas procesu, darbarīkus un gala produkciju. Ar lasījumiem par šiem pētījumiem A. Julla vairākkārt uzstājās Rīgas Latviešu biedrības Rūpniecības nodaļas sapulcēs, vēlāk pētījumi tika publicēti žurnālā "Austrums".

1912. gadā Augusts Julla absolvēja Štiglica Centrālās tehniskās zīmēšanas skolas keramikas nodaļu, iegūstot mākslinieka keramiķa grādu un kļūstot par otro akadēmiski izglīto latviešu keramiķi pēc Rūdolfa Pelšes (1880–1942). Studiju laikā tapušie darbi ir izcili sava laika jūgendstila piemēri, ar kuriem keramiķis piedalījies izstādēs gan Latvijā, gan

Lemersjē galerijā Maskavā. Šobrīd joprojām notiek A. Jullas keramikas darbu apzināšana un to izpēte.

Jau tūlīt pēc keramiķa grāda iegūšanas presē parādījās ziņas par Augusta Jullas nodomu izveidot podniecības skolu. 1920. gadā A. Julla Cēsīs dibināja Cēsu Valsts amatniecības skolu, liekot

fundamentālus pamatus Cēsu un tuvējās apkārtnes 20. gadsimta sākumā dzimušo mākslinieku paaudzē. Tēmas kontekstā jāpiemin A. Jullas audzēknis keramiķis Vilis Vasariņš (1906–1945), kurš pēc A. Jullas vadītās skolas absolvēšanas mācības turpināja Latvijas Mākslas akadēmijas Keramikas meistardarbnīcā pie R. Pelšes.

Kristīne Gertnere-Celma

Pētniecisko interešu loks galvenokārt bijis saistīts ar Cēsu kultūrvēstures un personību pētniecību, īpaši tuvas ir Cēsu kauju piemiņas un Cēsu pulka Skolnieku rotas tēmas. Latvijas Universitātē iegūts maģistra grāds vēsturē, bet šobrīd profesionālo iespēju robežas tiek paplašinātas Latvijas Mākslas akadēmijā, īpašu uzmanību veltot 19.–20. gadsimta mijas lietišķajai mākslai un īpaši māksliniekam Augustam Jullam.

Rucavas krūzes. Fotografā: Kārlis Volkovskis. Liepājas muzeja krājums

Rucavas podnieku kolekcija Liepājas muzejā. Muzeja dibinātāja Jāņa Sudmaļa (1887-1984) un vēsturnieces Uļas Gintneres (1957-2024) ieguldījums tās dokumentēšanā

Dace Kārkla

Liepājas muzejs, direktore

dace.karkla@liepaja.lv

Liepājas muzeja dibinātājam un ilggadējam direktoram Jānim Sudmalim ir liela nozīme Dienvidkurzemes kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšanā un dokumentēšanā. Jau strādādams par skolotāju Rīgā, J. Sudmalis brīvajos brīžos devās braucienos uz apkārtnes pagastiem, lai iepazītos

ar tautas sadzīvi un amatnieku prasmi. 1919. gadā J. Sudmalis, ceļojot ar velosipēdu, veica savus pirmos izbraukumus Dienvidkurzemē, tā uzsākot etnogrāfisko materiālu vākšanu un kolekcijas veidošanu. Viņa interešu lokā bija tautastērpi, sadzīves priekšmeti, ēku celtniecības un iekārtojuma priekšmeti, pūra cimdi, arī podnieku darinājumi u.c.

Liepājas muzeja krājuma etnogrāfijas priekšmetu kolekcijas izpētē un papildināšanā pēc J. Sudmaļa iesāktā darba nozīmīgu ieguldījumu devusi vēsturniece Uļa Gintnere. Viņas vadībā rīkotas vairākas Liepājas muzeja ekspedīcijas Rucavā un piefiksēta tikai šai vietai raksturīgā podniecības tradīcija. 1986. un 1987. gada ekspedīcijā Liepājas muzeja darbinieki apzināja Rucavas kultūrvēsturisko mantojumu un ieguva lielu daļu no Rucavas podnieku darinājumiem, kas pašlaik publiski skatāmi Liepājas muzeja Dienvidkurzemes etnogrāfijas ekspozīcijā Kūrmājas pr. 16/18, Liepājā.

Pētniecības rezultātā konstatēts, ka jau ap 1560. gadu, kad ordeņa mestrs Gothards Ketlers ieķīlājis Grobiņas novadu Prūsijas hercogam Albrehtam, Rucavā ieceļojuši prūšu amatnieki. Rucavas Paurupē veidojās vietējie māla cepļi un attīstījās podniecības.

Vēl daudz pētāmā, bet 19. gs. Rucavas draudzes metriku grāmatās minēti vairāki podnieki: 1835. gads – Johans Daniels Bartoneks, Grīdrihs Krīgers; 1841. gads – Johans Mihaels Sakovskis, Blohteitners, Evalds Fridrihs Šulcs; 1842. gads – Otto Zulligs, Johans Šulcs. Uļas Gintneres vadīto ekspedīciju laikā Liepājas muzeja darbinieki guva apstiprinājumu tam, ka Rucavā ļaužu atmiņās joprojām saglabājušās divas podnieku paaudzes – Augusti un Volgemūti.

Vilhelms Augusts amatu mācījies pie amata meistara Dītriha Vitka no 1840. līdz 1843. gadam. Viņa vārds 1843. gada 17. augustā minēts Liepājas Mazās ģildes podnieku amata zeļļu reģistrācijas grāmatā. 1857. gada 19. novembrī podnieku amata meistarū reģistrācijas grāmatā minēts, ka V. Augusts no Rucavas uzņemts par līdzmeistaru. Sākot no 1858. gada, ik gadu līdz 1883. gadam, V. Augusta vārds parādās Liepājas Mazās ģildes podnieka amata meistarū maksājumu žurnālā. Viņa dēls Kristaps Augusts pārņēmis amatu. Viņa podniecība atradusies Paurupē – Rucavas centrā. Pēc viņa nāves (ap 1927.

gadu) no kuplās Augustu ģimenes podnieka amatu neviens vairs nav turpinājis.

Kārlis Ādolfs Volgemūts (1887–1957) ir pazīstamākais no visiem Rucavas podniekiem. Viņa darbi izstādē Parīzē 1937. gadā tika apbalvoti ar sudraba medaļu. Rucavnieki stāsta, ka viņš esot bijis spiests pēc tēva nāves pārņemt amatu, jo tāds bijis pārējo podnieku lēmums. Diemžēl par viņa tēvu Ferdinandu Kārli Volgemūtu šobrīd nav informācijas. Vienīgais no Rucavas podniekiem ar īstu latvisku vārdu bijis Miķelis Vilkauls (1870– 1932) no Tožu mājām, tāpēc rucavniekiem parasti pazīstams vienkārši kā Tožis.

Podniecības centra nozīmi Dienvidkurzemē Rucava saglabāja līdz 20. gs. vidum, kad savu amatnieka darbu beidza pēdējais no podniekiem – Kārlis Ādolfs Volgemūts. Viņš turpināja darbu arī pēc Otrā pasaules kara vietējā kolhoza ražotnē. Diemžēl viņam nebija kam nodot sava amata prasmes, jo vācu izcelsmes iedzīvotāji bija spiesti aizbraukt no Rucavas 1939. gadā saskaņā ar Vācijas un Latvijas līgumu.

Dace Kārkla

Liepājas muzeja direktore kopš 2006. gada. Absolvējusi Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāti, iegūstot vēsturnieces, vēstures un sabiedrības mācības pasniedzējas kvalifikāciju (1992). Vēstures maģistre. Bijusi Liepājas muzeja zinātniskā līdzstrādniece (1985–1993), žurnāliste vairākos medijos, Nacionālās ziņu aģentūras LETA reportiere Kurzemē (1998–2006).

Jāņa Krieva podniecībā darināta tintnīca, ko lietojis pats meistars. 1933.–1945. gads. Fotografā: Līva Lielmane (precējusies Rācenāja). Tukuma muzeja krājums. TMNM 11501

Jāņa Krieva (1882–1948) un viņa podniecības (1926–1945) nozīme Tukuma keramikas tradīciju turpināšanā, izkopšanā

Santa Silava

Tukuma muzejs, direktora vietniece zinātniskajā darbā

santa.silava@tukumamuzejs.lv

Autores mērķis ir turpināt Annas Rumbas (1941–2017) iesākto un pētīt keramiķa Jāņa Krieva (1882–1948) un viņa podniecības (1926–1945) darbību, lai izkristalizētu tās ietekmi uz Tukuma keramikas tradīciju turpināšanu 20. gadsimta otrajā pusē un mūsdienās. Par šo tēmu pieejama tikai A. Rumbas sagatavota brošūra “Pasaka izaug no ripas un māla” (Tukuma muzejs, 1988), Mirdzas Santiņas diplomdarbs “Tukuma keramika” (Latvijas Mākslas akadēmija, 1969) un Vaidas Pūķes diplomdarbs “Latvijas patērētāju biedrību savienības Ražošanas

uzņēmumu pārvaldes Tukuma rūpkombināta Keramikas ceha vēsture” (Latvijas Valsts Universitāte, 1969).

1926. gadā Jānis Krievs uzsāka patstāvīgu darbību un nomāja darbnīcu Lauku ielā 3. Sākotnēji ražoti saimniecības trauki: piena podi, plakanie podi jeb tauku podi, burkas jeb stāvie podi un osu podi, vēlāk – puķu vāzes, augļu trauki, alus kausi, saldumu šķīvji, dekoratīvas krūzes, kafijas servīzes, pusdienu servīzes un citi izstrādājumi. Tos raksturo māla traukiem tradicionālās apaļīgās formas, kā arī glazūras un gravējums. Kopā ar J. Krievu par gravētāju no 1927. gada strādāja J. Krieva sieva Olga Krieva (1891–1963, dzimusi Cīrule), par kuru ir salīdzinoši maz informācijas. Autore uzskata ka būtu svarīgi izcelt arī viņas veikumu, jo viņa strādāja arī kombināta “Māksla” Tukuma cehā, kas tapa uz J. Krieva podniecības bāzes, un Tukuma rajona rūpkombināta keramikas cehā līdz pat 1960. gadam. Zināms, ka J. Krieva podniecībā īslaicīgi par gravētāju strādāja Arturs Lapiņš (1911–1983). Pēc Mākslas akadēmijas beigšanas un viena karadienestā pavadīta gada, 1935. gadā kolektīvam pievienojās un mākslinieka-gravētāja gaitas uzsāka gleznotājs Ansis Artums (1908–1997). Viņa veidotais gravējums bija

dziļš un vienīgi Tukuma keramikai raksturīgs.

J. Krievs īpašu vērību veltīja savas darbnīcas modernizācijai, tā rūpējoties par produkcijas atpazīstamību un arī unikalitāti. Viņš gādāja modernas iekārtas, nereti pats tās projektēja. Sekojot modernām uzņēmējdarbības tendencēm, viņš ieviesa divas ar elektromotoru darbināmas mālu maļamās mašīnas, mālu saspiežamo valci, divas glazūras maļamās dzirnavas. Produkciju dedzināja divos cepļos. Mēneša laikā tika izdedzināti vismaz divi cepļi. Darbnīcā strādāja meistars ar sievu, audžu dēls Augusts Krievs (1908–1990). Bija pieci strādnieki un trīs mācekļi, no kuriem viens bija Krišs Riekstiņš (1913–1941). Jāņem vērā, ka podniecības Tukumā varēja nostiprināties izejmateriālu – māla un smilts – pieejamības dēļ. Svina un metāla oksīdus glazūrām iepirka Rīgā, firmā “Brāļi Popovi”.

Lietoja visas pamatglazūras – brūno, dzelteno, zaļo un zilo. Lētākā un izplatītākā, bija zaļā, kuras izgatavošanai bija vajadzīgs vara oksīds, dzeltenās glazūras iegūšanai lietoja dzelzs oksīdu, zilās – kobaltu. Gatavojot brūno toņu glazūras, tradicionāli lietoja smēdes sodrējus, vēlāk – mangāna oksīdu. Glazūra parasti bija piesātinātos toņos. J. Krieva

izmantoto glazūras pagatavošanas tehnoloģiju specifiskie noslēpumi vēl nav atklāti, jo receptes viņš nevienam neuzticēja – glazūras klāja pats. Pamatā lietoja fritēto glazūru, ar kuru iegūst vienmērīgu, gludu glazējumu. Meistars mīlēja eksperimentēt, dažkārt pat visai savdabīgi, piemēram, kā saistvielu pievienojot, atšķaidītas liellopu asinis.

J. Krieva darbnīca plašāku atpazīstamību ieguva 30. gados. Par ieguldījumu keramikas attīstībā, dalību izstādēs un Latvijas vārda popularizēšanu J. Krievs apbalvots ar Latvijas Amatniecības kameras sudraba medaļu (1937) un goda diplomu (1940). Viņa darinājumi saņēma zelta medaļu un atzinības rakstu Berlīnes izstādē (1938).

1945. gadā uz J. Krieva keramikas darbnīcas materiālās un tehniskās bāzes tika izveidots kombināta “Māksla” Tukuma cehs, kuru sākumā vadīja J. Krievs. Izstrādājumi tika izvirzīti uz Vissavienības tautas saimniecības sasniegumu izstādi Maskavā. 1946. gadā J. Krievu uzņēma LPSR Mākslinieku savienībā. Pēc viņa došanās mūžībā 1948. gadā sākās cita epizode Tukuma keramikā, bet arī tajā saskatāma Tukuma keramikas tradīcijas pēctecība.

Santa Silava

Ieguvusi pedagoģisko izglītību Liepājas Universitātē un humanitāro zinātņu maģistra grādu mākslās Latvijas Kultūras akadēmijā (2016). Strādā Tukuma muzejā kopš 2010. gada. Tukuma muzeja 85 gadu jubilejas izstādes “Artefactum” kuratore (2020–2021). Autore rakstam “Tukuma novads Dziesmu un deju svētku kustībā” un hronikai “Dziesmu un deju svētki novadā”, kas publicēts Tukuma muzeja krājuma katalogā “Tukuma novada tautastēpi. Dziesmu un deju svētkiem 150” (2023).

Jāņa Krieva darbnīcā darināti keramikas trauki. 1930.-45. gads. Fotografārs: Līva Lielmane (precējusies Rācenāja). Tukuma muzeja krājums. TMNM 6997, 23043, 11537, 11538, 6422, 8464, 12411/2, 7007/1,2, 41382/1-8, 9-19, 22, 23, 29, 30

Jāņa Krieva podniecības (1926–1945) darbi Tukuma muzeja keramikas kolekcijā

Dace Valdmane

Tukuma muzejs, Krājuma nodaļas vadītāja

dace.valdmane@tukumamuzejs.lv

Dace Kleinhofa

Tukuma muzejs, galvenā krājuma glabātāja

dace.kleinhofa@tukumamuzejs.lv

Tukuma muzeja keramikas kolekcija hronoloģiski aptver laiku no 19. gadsimta beigām līdz mūsdienām. Kolekcijas kodolu veido Jāņa Krieva (1882–1948) podniecībā ražotie saimniecības un dekoratīvie trauki ar māksliniecisko vērtību. Pirmie keramikas trauki krājumā ienāk līdz ar muzeja novadpētniecības nodaļas atvēršanu 1958. gadā. Tukumā darinātu trauku mērķtiecīga komplektēšana sākas 1964. gadā, kad muzejam tiek uzdāvināts

pirmais lielākais keramikas trauku kopums. Latvijas patērētāju biedrību savienības Ražošanas uzņēmumu pārvaldes Tukuma rūpkombināta keramikas ceha darbnīcas vadītājs Augusts Krievs (1908–1990) muzejam nodod 1960. gadā veidotus 13 masu produkcijas paraugus.

Sākot ar 20. gadsimta 70. gadiem muzeja organizētajās ekspedīcijās mērķtiecīgi vākti tieši J. Krieva darbnīcas izstrādājumi. 1981. un 1982. gadā ar plašām izstādēm Rīgā un Tukumā atzīmēta J. Krieva 100. dzimšanas diena. Pasākumi rada plašu rezonansi, kā rezultātā strauji papildinās arī muzeja keramikas kolekcija. 1988. gadā muzeja zinātniskā līdzstrādniece Anna Rumba sagatavo katalogu “Pasaka izaug no ripas un māla” par Tukuma keramikas kolekciju. Tajā laikā Tukuma Mākslas un novadpētniecības muzeja (tagad Tukuma muzejs) krājumā ir identificēti 171 Krieva keramikas darbnīcā izgatavots priekšmets. No 1995. līdz pat 2015. gadam lielākā daļa šīs kolekcijas bija skatāma atvērtā krājuma ekspozīcijā “Latvietis un viņa kungs” Durbes muižas bijušajā klētī un raisīja lielu apmeklētāju interesi.

2020. gadā, gatavojoties Tukuma muzeja 85 gadu

jubilejas izstādei "Artefactum", krājumā apzināti 247 Krieva podniecībā darināti priekšmeti: gan 20. gadsimta 20. gados ražoti saimniecības trauki - dažādi podi, bļodas un krūzes, gan arī 30. gados tapuši dekoratīvi mākslinieciskie trauki - kafijas, tējas un pusdienu servīzes, alus kausi, sāls un saldumu trauki, augļu vāzes, sienas šķīvji u.c. 2022. gadā Tukuma muzejs par godu J. Krieva 140 gadu jubilejai Durbes pilī organizē Keramiķu dienu, aicinot tajā piedalīties novadā darbojošos keramiķus un aktualizējot jautājumu par keramikas tradīcijas

nozīmi novada kultūras mantojumā un mūsdienu kultūrtelpā.

Lai arī Tukuma keramikas kolekcija jau ir kļuvusi par vienu no Tukuma muzeja zīmoliem, ieņemot nozīmīgu vietu Latvijas mēroga kultūras mantojuma laukā, joprojām aktuāla ir J. Krieva podniecības darbu identificēšana, jo tikai aptuveni divām trešdaļām Tukuma muzeja keramikas kolekcijā esošajiem priekšmetiem ir J. Krieva darbnīcu identificējoši spiedogi.

Dace Valdmāne

Tukuma muzejā strādā kopš 2013. gada. Krājuma glabātāja Tukuma muzeja struktūrvienībā "Džūkstes Pasaku muzejs" (2013–2018), Tukuma muzeja galvenā krājuma glabātāja (2018–2020) un Krājuma nodaļas vadītāja (kopš 2020). Piedalījusies vairākos Tukuma muzeja projektos, kas saistīti ar Tukuma muzeja, tostarp Džūkstes Pasaku muzeja, krājuma priekšmetu saglabāšanu un restaurāciju, kultūrvēsturisku izstāžu sagatavošanu.

Dace Kleinhofa

Tukuma muzejā strādā kopš 2000. gada, sākumā kā speciāliste restauratore, vēlāk kā restaurācijas nodaļas vadītāja. No 2009. gada galvenā krājuma glabātāja. Piedalījusies Tukuma muzeja krājuma glabātuves un reģionālā restaurācijas centra attīstības darba grupā Durbes pils kompleksā. Līdzautore Tukuma muzeja katalogam "Tukuma novada tautastēpi. Dziesmu un Deju svētkiem 150" (2023).

Jāņa Krieva keramikas darbnīcā tapusī kafijas servīze. Fotografāfs: Gatis Dieziņš, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājums. BDM 6357: 1–23

Jāņa Krieva darbnīcas keramika (1926–1945) Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājumā

Elīna Guščika,

Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Krājuma nodaļas krājuma darba speciāliste

elina.guscika@brivdabasmuzejs.lv

Jāņa Krieva (1882–1948) keramika un viņa podnieku darbnīca Tukumā, kas darbojās no 1926. gada līdz nacionalizācijai 1945. gadā, līdz šim Latvijas mākslas vēsturē plašāk zināma Tukuma muzeja krājuma kontekstā (piemēram, Anna Rumba 1988), taču arī Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā (LEBM) glabājas nozīmīga J. Krieva darbnīcas keramikas kolekcija. Šī pētījuma mērķis ir raksturot LEBM krājumā esošās J. Krieva darbnīcas keramiku, veicot priekšmetu sistematizāciju un salīdzinošo analīzi, kā arī sniegt ieskatu kolekcijas komplektēšanas gaitā

un LEBM dokumentācijas glabātajos stāstos par konkrētu priekšmetu vēsturi.

LEBM krājumā kopumā ir 284 skaidri identificējami J. Krieva keramikas darbnīcas priekšmeti, kas marķēti ar darbnīcas divu veidu spiedogiem. Muzejā glabājas arī vairāki 20. gs. 20. un 30. gados Tukumā izgatavoti priekšmeti bez marķējuma zīmēm, kuru saistība ar J. Krieva keramikas darbnīcu ir diskutējama. J. Krieva darbnīcas keramikas kolekcija LEBM krājumā ir daudzveidīga – tā atspoguļo gan agrīnos darbus, gan to vēlāku attīstību, turklāt ietver gan saimniecības traukus, gan dekoratīvi lietišķo keramiku. 21 gadījumā priekšmeti veido atsevišķus komplektus. Tie pārsvarā sastāv no diviem vai trim priekšmetiem (tases un apakštases; tases, apakštases un deserta šķīvja; u.c.), bet lielākais LEBM krājumā esošais komplekts ir no 23 priekšmetiem sastāvošā kafijas servīze sešām personām (1. att.).

Pirmie J. Krieva darbnīcas keramikas priekšmeti LEBM krājumā iekļauti 1969. gadā, taču intensīvākā to komplektēšana notikusi 20. gs. 80. – 90. gados. Tas galvenokārt saistāms ar Elgas Kēzes (1946–2008) darbu LEBM keramikas krājuma glabātājas amatā, viņai mērķtiecīgi apzinot un iegādājoties Tukuma,

tostarp J. Krieva darbnīcas, keramikas priekšmetus. Pamatā tie bijuši pirkumi atsevišķu priekšmetu veidā, bet ir arī skaitliski lielāku privātkolekciju iegāde, piemēram, 107 vienības iegūtas no J. Krieva ģimenes locekļiem. E. Kēze veidojusi arī Tukuma keramikas priekšmetu zinātniskās pasēs, veikusi to izpēti, popularizāciju u.c. LEBM zinātniskajā arhīvā uzkrātā dokumentācija sniedz ieskatu ne vien kolekcijas

komplektācijas vēsturē, bet atsevišķos gadījumos arī konkrētu trauku pielietojumā un nozīmē.

Turpmākajā pētniecībā LEBM krājumā esošā J. Krieva darbnīcas keramika būtu analizējama citu institūciju un privāto kolekciju kontekstā, ļaujot plašāk izvērtēt J. Krieva un viņa vadītās darbnīcas atstāto mantojumu Latvijas lietīšķās mākslas vēsturē.

Elīna Guščika

Ieguvusi maģistra grādu vēsturē Latvijas Universitātes (LU) Vēstures un filozofijas fakultātē (2008). Paralēli augstākajai izglītībai vēsturē iegūts arī bakalaura grāds Latvijas Mākslas akadēmijā Mākslas zinātnes un teorijas specialitātē.

Kopš 2006. gada ir vecākā eksperte Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā un lektore LU Vēstures un filozofijas fakultātē. 2023. gada rudenī uzsākusi darbu arī Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja Krājuma nodaļā krājuma darba speciālistes amatā.

Podnieku darbnīcas un keramika 20. gadsimta 20.-30. gados – vai pamats 21. gadsimta izpratnei par tradicionālo keramiku? Muzeju kolekciju pētniecības perspektīva

Inese Sirica (dz. Kundziņa)

Latvijas Mākslas akadēmija, asociētā profesore

inese.sirica@lma.lv

Tukuma muzeja organizētā konference “Personību nozīme Latvijas keramikas attīstībā 20. un 21. gadsimtā” ir reize, lai pievērstu uzmanību vietējās keramikas kolekcijām muzejos. To, ko mūsdienās dēvējam par tradicionālo keramiku, Latvijas brīvvalsts periodā sauca par laikmetīgo. Tā bija tapusi ikdienas lietošanai, personīgo interjeru daiļošanai, kalpoja kā iedvesma mākslai un oriģinālai autordarbu keramikai, privātas kolekcionēšanas vienums, kā arī valsts reprezentācija starptautiskās izstādēs. Latgalē, Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā lauku teritorijās un pilsētās 20.–30. gados podnieki strādāja nelielās darbnīcās. Tajās tapusi keramika pie pircējiem nonāca tuvējo pilsētu tirgos. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja kolekcijā atrodas Pieminekļu valdes etnogrāfisko ekspedīciju laikā uzņemtie tirgus ainu fotonegatīvi, kur fiksēta arī podnieku darbnīcās radītās keramikas pārdošana Aglonā un Bukmuižā¹. Pieminekļu valdes ekspedīciju fotogrāfijas apliecina, ka mazās lauku un pilsētu podniecības tajā laikā bija ikdienas realitāte. Noskaņa par atmosfēru podnieka darbnīcā gūstama

Jāņa Roberta Tillberga (1880–1972) vadītās Figurālās glezniecības meistarklases Latvijas Mākslas akadēmijā 1926. gada Paula Šprenka (1898–1988) diplomdarbā “Podnieku darbnīca”². Glezna zināma no melnbaltas reprodukcijas, kas publicēta “Jaunajā Nedēļā”. Nav zināms, kāda podnieka darbnīcu Šprenks ir atveidojis, varbūt kaut ko pieredzētu bērnībā Alūksnes pusē, varbūt kaut ko pamanītu 20. gadu Latvijā. Interese par podnieku darbnīcām kā tēmu diplomdarbam visdrīzāk radās Rūdolfa Pelšes ietekmē (1880–1942). Viņš 1924. gadā kļuva par Akadēmijas Keramikas meistardarbnīcas vadītāju. R. Pelše pirmais pamatīgi pētīja vietējo Latvijas mālu iespējas, kā arī mērķtiecīgi apzināja aktīvās podnieku darbnīcas. Viņš skaidroja Latvijas keramikas atšķirības formās, kompozīcijā un mākslinieciskumā keramikas studentiem un ar publikāciju starpniecību. R. Pelše piedalījās 1937. gada Pirmās Latvijas daiļamatniecības izstādes organizēšanā un keramikas darbu atlasē. Viņa raksts “Keramika Latvijā” publicēts izstādes katalogā³. Dažus gadus vēlāk žurnālā “Raksti un Māksla” lasāms nedaudz izvērsts R. Pelšes raksts “Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi”⁴. Abos nosaukti konstatētie galvenie podniecības centri Latvijā: Rucava, Ventspils, Alsunga, Jelgava, Tukums, Bauska, Valmiera, Cēsis, Smiltene, Silajāņu un Andrupenes pagasti u.c. Šobrīd ir 2024. gads un var aizdomāties, vai ir tapis kāds mūsdienu cilvēkam izskaidrojošs izdevums, kas veltīts podnieku darbnīcās tapušajiem vietējā māla darbiem par kādu no nosauktajiem centriem un to autoriem? Liecības jāmeklē Latvijas muzeju kolekcijās un konference šobrīd ir platforma, lai saprastu, kas Latvijas muzeju kolekcijās ir, kāda ir izpētes situācija šobrīd un kas ir paveicams. Saistībā ar Tukuma keramiku jāuzsver, ka 1937. gada katalogā publicēti Jāņa Krieva darbnīcā tapušās vāzes, kas bija izstādītas Latvijā un iespējams – arī Parīzē. Zināms, ka Daiļamatniecības izstādes eksponāti tika vesti

¹Pētera Bardovska 1926. gada fotogrāfijā redzama tirgus aina Aglonā, kur ir keramikas pārdevējs un pircēja (CVVM 54164, Neg.Nr. 6837). Pieejams: <https://www.nmkk.lv/Items/ItemViewForm.aspx?id=706806>; (sk. 19.03.2024.); Alfrēds Krimuldēns 1926. gadā nofotografējis vietējo māla podu pirkšanu un pārdošanu Bukmuižā (CVVM 52237, Neg. Nr. 4890) Pieejams: <https://www.nmkk.lv/Items/ItemViewForm.aspx?id=626181> (sk. 19.03.2024.)

²Šprenks, Pauls. Podnieks darbnīcā, 1926. gada diplomdarbs. Šīgada mākslas akadēmijas izlaidums. Jaunā Nedēļa. Nr. 44, 1926. gada 24. decembris, 14. lpp

³Sk.: Pelše, Rūdolfs. Keramika Latvijā. No: I Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs. 1937. gada 6. februāris – 7. marts. Rīga: Latvijas Amatniecības kamera, 1937, 16.-20. lpp; Pelše, Rūdolfs. Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi. No: Raksti un Māksla, Nr. 5. 1940. gada 1. maijs, 435. - 444. lpp

⁴Pelše, Rūdolfs. Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi. No: Raksti un Māksla, Nr. 5. 1940. gada 1. maijs, 435. - 444. lpp

uz tā paša gada starptautisko mākslas un tehnisko sasniegumu izstādi Parīzē.

Podnieku darbnīcas muzeju kolekcijās

Par 21. gadsimta sākumā Latvijas muzeju kolekcijās esošajām vietējās keramikas kolekcijām stāsta konferences dalībnieki, muzeju profesionāļi. Tāpēc pievērsīšu uzmanību podnieku darbnīcām kā muzeju kolekciju vienībām. Podnieku darbnīcu nokļūšana muzejā (kultūras mantojuma muzealizācija) sākās ar 20. gadsimta 50. gadiem. Posmā, kad krasi mazinājās podnieku iespēja tajās strādāt un brīvi pārdot tirgos savus darinājumus. Etnogrāfiskā brīvdabas muzejā (mūsdienās Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs) 1957. gadā uzstādīta podnieka dzīvojamā māja-darbnīca no Latgales, Silajāņu pagasta Gailīšu sādžas⁵. Silajāņos 19. gadsimta beigās, arī 20. gadsimta sākumā un pirmajā Latvijas brīvvalsts laikā vairākās sētās ierīkotās darbnīcās tapa uz vietējiem tirgiem vestie saimniecības un skaistuma trauki. Arī mūsdienu Latgales muzeju kolekcijās prāvu pulku veido tieši Silajāņu keramika – proti – no Silajāņiem cēlušos podnieku darbi. 1937. gadā divi silajānieši – Polikarps Vilcāns (1894–1969) un Andrejs Paulāns (1896–1973) – ieguva augstus novērtējumus Vispasaules mākslas un tehnoloģisko sasniegumu izstādē Parīzē. Polikarpa Vilcāna keramikas darbnīca no Dūbes sādžas 1977. gadā tika uzstādīta Ludzas novadpētniecības muzejā. Savukārt Andreja Paulāna darbnīca-ceplis ir pārvesta uz Raiņa muzeju “Jasmuižu”, kur kopš 1999. gada augusta otrajā nedēļā notiek cepļa dedzināšana. A. Paulāna ceplī mūsdienu Latgales keramiķi saliek savus darbus, dedzina un rīko cepļa atvēršanas svētkus, bet A. Paulāns tajā dedzināja svečturi, kuru novērtēja Parīzes izstādes žūrija. Darba procesa atmosfēru par podnieku pie virpas 1932. gadā var notvert Franciska Varslavāna (1899–1949) ar dokumentālista precizitāti gleznā “Latgales keramiķis”. Tajā redzams podnieks, virpojot podu savā darbnīcā. F. Varslavāns visdrīzāk to bija redzējis realitātē. Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā 1968. gadā uzstādīta arī Vidzemes podnieka darbnīca-ceplis no Lejasciema

“Čipatiem”. Darbnīca izveidota 19. gadsimta 70. gados un pēdējais podnieks, kas tajā darbojās vēl 20. gadsimta 20. un 30. gados, bija Gustavs Ozoliņš (1866–1941). Kurzemes, Zemgales un Sēlijas podnieku darbnīcas šķiet, nav muzealizētas un liecības par tām gūstamas pieminējumos presē, kādā arhīvā vai ekspedīciju liecībās atmiņu institūcijās. Tad, ja podnieku darbnīcas nav saglabājušās vietās, kur tās ir bijušas, būtu vērtīgi uzlikt kādu piemiņas zīmi ar iespēju interesentiem uzzināt stāstu par vietu.

20. gadsimta 20.–30. gadu keramikas mākslinieciskums podnieku darbnīcās tapušajos darbos

Lai saprastu 20.–30. gadu Latvijas podnieku veidotās keramikas mākslinieciskumu, jāapzinās, kādam nolūkam keramikas darbi tapa. Tas ir etniskās kultūras definēšanas periods, kad jaunā sabiedrība uzdeva jautājumus “kas ir latvisks?”, “kā dzīvot modernā laikā un būt latviskiem?”, “kā iekārtot savu dzīves telpu latviski?”. To palīdzēt nedaudz saprast var 1934. gada (atkārtoti izdota 1936. gadā) vairāku autoru grāmatā “Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana” rakstītais⁶. Viena no autorēm arhitekte Alma Dunga (1900–1983) bija absolvējusi LU Arhitektūras fakultātes Paula Kundziņa vadīto B darbnīcu. Raksturojot 30. gadu jaunbūvju un jauno dzīvokļu veidolus, pievērsta vērība interjeru, arī latvisko interjeru, iekārtošanai un arī keramikai. Uzsvērts, ka pielāgojoties laikmeta garam vai gaumei – mainot formu un krāsu, arī dekoru – reizē var notikt seno amatniecības paņēmienu atdzimšana no jauna⁷. Apliecinot piederību Latvijas kultūrai, keramikas formas, krāsas un dekors tapa, lūkojoties uz iepriekšējo paaudžu amatnieku un mākslinieku veidoto. Dunga rakstīja: “podnieki dara savu darbu, nākdami klajā ar daudz glītiem un lietišķiem latviešu gaumei piemērotiem izstrādājumiem, izmantojot etnogrāfiskus motīvus”⁸ un Dunga kā vienu no šādiem podniekiem piemin Jāni Krievu. Grāmatā publicēta Tukumā veidota galda vāzīte un dekoratīvs galda šķīvīš⁹. Ar etnogrāfiskiem motīviem jāsaprot ne

⁵ Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Ceļvedis. Sast. Mārtiņš Kuplais. Rīga: Zinātne, 2015, 106. lpp

⁶ Sk.: Dunga, Alma. Ķeņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936.

⁷ Dunga, Alma. Ķeņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936, 121. lpp

⁸ Dunga, Alma. Ķeņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936, 125. lpp

⁹ Sk.: Dunga, Alma. Ķeņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936, 127. lpp

¹⁰ Dunga, Alma. Ķeņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936, 169. lpp

tikai ornamenti, bet arī vietējais izejmateriāls, senas prasmes, forma un krāsas. Latviskuma noskaņas radīšanai modernajos interjeros nosaukti tieši pašrocīgi vai amatnieku veidotie nelieli lietišķās mākslas darinājumi jeb sīklietas¹⁰. Podnieku darbi – puķu podi, krāšņie sienas šķīvji, vāzes, servīzes u.c. – ir šādas sīklietas, pēc kurām bija pieprasījums.

Podnieku darbnīcās darinātā keramika šajā periodā bija pielietojama jeb lietišķa (funkcionāla), tomēr mākslinieciskumam (formai, krāsai, dekoram un kopējai noskaņai) bija arī simboliska nozīme. Laikmeta gars pieprasīja jaunajās lietās ietvert etnogrāfiskos paraugus vai rakstus¹¹. J. Krieva darbnīcā 20. un 30. gados mākslinieciskums tika panākts ar māla veidotajiem iegravējumiem, māla un glazūras kontrastiem, glazūru toņiem un to spožumu. Jau pašreizējā J. Krieva darbnīcā radītās keramikas izziņā var pamanīt palielinātos ar roku iegravētos ornamentus. Paņēmiens raksturīgs ne tikai Latvijā, bet visā Rietumu pasaulē. Tas ir Art Deco jeb modernais stils (Style Moderne), kas iezīmīgs 20. gadsimta 20.–30. gadiem un aptver plašu mākslu klāstu – no arhitektūras līdz keramikai. Rietumu pasaulē Art Deco stilā iekļāvās bijušais ar moderno; proti, mākslas vēstures stilu un kultūru iezīmes, kā arī sava laika tehnoloģisko sniegumu iespaidi (arī dekorā attēlota modernās lietas). Viss tika apvienots, lai radītu vidi sava laika cilvēku vajadzībām. Stilam raksturīgs ģeometriskums un dekorā zig-zag motīvs.

Latvijā zig-zag motīvs bieži pielietots 20.–30. gadu lietišķajā mākslā un tā izcelsme saistāma ar ietekmēm no etniskās mākslas, kā arī no Art Deco iemīļoto motīvu klāsta¹². Aplūkojot J. Krieva darbnīcā 20.–30. gados tapušos traukus un vāzes, pamanāmi palielināti 19. gadsimta latviešu izšuvumu motīvi, bet stilizētā veidā: līkloči, skujiņas, rozetes jeb saulītes, trijstūri, jumis, austras koks u.c.. Atsevišķu elementu veidā šie un citi motīvi jau 20. gadu sākumā lietišķajā mākslā ienāca ar mākslinieka Ernesta Brastiņa (1892–1942) skaidrojumiem un vizuāliem piemēriem sabiedrībā populārajos izdevumos: 1923. gada

“Latviešu ornamentika” un 1925. gada “Latvju raksta kompozīcija”. Par latviešu ornamentu 20. un 30. gados plaši tika publicēta informācija populārajos žurnālos un avīzēs, to nevarēja nepamanīt. Līkločus Alma Dunga skaidroja, balstoties uz Brastiņa rakstīto saistībā ar dievību Māru, kā motīvs uz traukiem etniskajā materiālā varēja būt likts, lai traukos netrūktu valguma¹³. Tomēr nav zināms, vai J. Krieva darbnīcā motīva izvēla saistīta ar šo nozīmi. Reizē Rietumeiropā zināmais bezgalīša motīvs, kā arī pavisam jauni, oriģināli, tikai Tukumam raksturīgi motīvi kā vārpas (jumis) u.c. Dekors veidots izcelsmē senajā sgrafito (sgraffito) jeb iegravējuma metodē. Keramikā tā bija iecienīta 13. gadsimtā Bizantijā, pēcāk uzplauka 15.–16. gs. Ferrārā, kur šajā tehnikā atveidoti cilvēki un zvēri¹⁴. Pēc tam sgrafito izplatījās citās Eiropas zemēs – arī vāciski runājošajās, tādā veidā nonākot Latvijas teritorijā. Senās tehnikas keramikā un citās lietišķajās mākslās ik pa laikam tiek atklātas no jauna jau citā izpausmē. J. Krieva darbnīcā tapa lietojamas, skaistas, podniecības tradīcijās balstītas un nacionālo identitāti stāstošas formas. Eiropā Art Deco stilā iekļāvās jau zināmās tautu mākslu iezīmes, bet jau mainītām formām un dekoriem. Mērķis bija ar dekoratīvo pieeju radīt modernizētu nacionālo identitāti¹⁵. Latvijas amatnieki un mākslinieki kā jaundibinātas valsts idejiskie nesēji adaptēja svaigo Art Deco pieeju (varbūt par to nezinot, bet sekojot pieprasījumam). Bet reizē Latvijā vēl bija nepieciešamība identificēt savu tautas mākslu, tāpēc paralēli jaunradei notika arī Pieminekļu valdes etnogrāfiskās ekspedīcijas. Keramiku pētīja Rūdolfs Pelše. Tādā veidā tika pamanīta no vietējā māla podnieku darbnīcās tapusī keramika, izkristalizēti podniecības centri, vairāku podnieku darbi tika vesti uz starptautiskām izstādēm, lai reprezentētu Latviju, un reizē kalpoja amatniekiem un māksliniekiem iedvesmai jaunradē. Ne viss ir saglabājies Latvijas muzeju kolekcijās, bet tas, kas ir – palīdz pētīt un skaidrot Latvijas keramikas vērtību. Un konference ir labs sākums.

¹¹ Dunga, Alma. Keņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grinbergs, 1936, 170. lpp

¹² Sk.: An introduction to Art Deco. Viktorijas un Alberta muzeja mājaslapa. Pieejams: <https://www.vam.ac.uk/articles/an-introduction-to-art-deco> (sk. 19.03.2024.)

¹³ Dunga, Alma. Keņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grinbergs, 1936, 161. lpp

¹⁴ Hilyard, Robin. European Ceramics. London: V&A Publishing, 2009, p20.

¹⁵ Sk.: Art Deco around the world. Viktorijas un Alberta muzeja mājaslapa.

Pieejams: <https://www.vam.ac.uk/articles/art-deco-around-the-world> (sk.19.03.2024.)

Izmantotā literatūra un avoti:

An introduction to Art Deco. Viktorijas un Alberta muzeja mājaslapa. Pieejams: <https://www.vam.ac.uk/articles/an-introduction-to-art-deco> (sk. 19.03.2024.)

Art Deco around the world. Viktorijas un Alberta muzeja mājaslapa. Pieejams: <https://www.vam.ac.uk/articles/art-deco-around-the-world> (sk.19.03.2024.)

Bardovskis, Pēteris. Fotonegatīva Tirgus aina Daugavpils apriņķa Kapiņu pagasta Aglonā 15.06.1927. CVVM 54164, Neg. Nr. 6837. Atrodas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja kolekcijā. Sk.: <https://www.nmkk.lv/Items/ItemViewForm.aspx?id=706806>

Dunga, Alma. Keņģis, Marija. Reņģe, Jānis. Mājas iekšējā un ārējā izdaiļošana. Rīga: J. Grīnbergs, 1936.

Hilyard, Robin. European Ceramics. London: V&A Publishing, 2009.

Krievs, Jānis, Vāzes tapušas podnieka Jāņa Krieva darbnīcā Tukumā. No: I Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs. 1937. gada 6. februāris – 7. marts. Rīga: Latvijas Amatniecības kamera, 1937, 8. attēls

Krimuldēns, Alfrēds. Fotonegatīvs Podu tirgus Rēzeknes apriņķa Bukmuižas pagasta Bukmuižā 15.08.1928. CVVM 52237, Neg Nr. 4890. Atrodas Latvijas

Nacionālā vēstures muzeja kolekcijā. Sk.: <https://www.nmkk.lv/Items/ItemViewForm.aspx?id=626181>

Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Ceļvedis. Sast. Mārtiņš Kuplais. Rīga: Zinātne, 2015.

Ludzas Novadpētniecības muzejs. Sk.: <https://ludzasmuzejs.lv/>

Pelše, Rūdolfs. Keramika Latvijā. No: I Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs. 1937. gada 6. februāris – 7. marts. Rīga: Latvijas Amatniecības kamera, 1937, 16.-20. lpp

Pelše, Rūdolfs. Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi. No: Raksti un Māksla, Nr. 5. 1940. gada 1. maijs, 435. - 444. lpp

Šprenks, Pauls. Podnieks darbnīcā, 1926. gada diplomdarbs. Šīgada mākslas akadēmijas izlaidums. Jaunā Nedēļa. Nr. 44, 1926. gada 24. decembris, 14. lpp Sk.: <http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:232514|article:DIVL141|query:akademiju%20Podnieku%20darbnica%20>

Varlavāns, Francisks. Latgales keramiķis. 1932. gada glezna. Atrodas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijā. Sk.: <http://www.meandrs.lv/viewObjectInstanceList2.jsp?page=0&1710833978488>

Inese Sirica

Mākslas vēsturniece, pasniedzēja un publikāciju autore. Strādā Latvijas Mākslas akadēmijā par asociēto profesori. 2015. gadā ieguvusi mākslas zinātņu doktora grādu. Pēta etnisko vizuālajā mākslā, amatniecībā, dizainā un idejās. Šobrīd pētniecības lokā 20. gadsimta 40. līdz 80. gadu lietišķā māksla, dizains un amatniecība Latvijā. Valsts pētījumu programmās un Fundamentāli lietišķajos projektos pēta Latvijas mākslu.

Tukuma muzejs 2024. gadā īsteno pētniecības projektu "Tukuma keramika", kura ietvaros paredzēts padziļināti pētīt podniecības vēsturi, īpaši izceļot Tukuma keramiķu darbību 20. gadsimtā, lai sagatavotu Tukuma muzeja keramikas kolekcijas katalogu.

Konferencē piedalās muzeju darbinieki, pētnieki un keramiķi, kam interesē keramikas meistarību atstātais mantojums un keramikas tradīcijas attīstība. Konferencē pievērsta uzmanību Latvijas muzeju krājumos esošajām keramikas kolekcijām un personībām, kas ir šīs kolekcijas kādreiz veidojuši vai turpina veidot mūsdienās, vai pievērsuši uzmanību podniecības tradīcijām Latvijas reģionos un novērtējuši podnieku devumu.

Tukuma muzejs aicina muzeju darbiniekus, pētniekus un praktizējošus keramiķus uz sadarbību, lai labāk apjaustu keramikas mantojumu un tā nozīmi mūsdienu kultūrtelpā, lai izceltu īpašās personības un novērtētu viņu ieguldījumu un lai pievērstu sabiedrības uzmanību muzeju krātuvēs esošajām keramikas kolekcijām, kam ir potenciāls iedvesmot jauniem izaicinājumiem.

- Konferenci organizē:** Tukuma muzejs
- Referātu tēzu sastādītāja:** Agrita Ozola
- Tēzu autori:** Anna Bartkeviča, Tekla Bekeša, Kristīne Gertnere-Celma, Elīna Guščika, Dace Kārkla, Dace Kleinhofa, Agrita Ozola, Santa Silava, Juzefa Unzule, Dace Valdmāne, Renāte Vancāne, Evija Vasilevska
- Esejas autore:** Inese Sīrica
- Zinātniskā redaktore:** Inese Sīrica
- Vāka dizains un makets:** Ģirts Bārenis
- Projekta vadītāja:** Egīta Volinska
- Izdevējs:** Tukuma muzejs, 2024

Par tekstu literāro redakciju atbild referātu autori

ISBN: 978-9934-9183-2-2

